

# Povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata

---

**Mlinarević, Zora**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2013**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:959458>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2020-11-28**



*Repository / Repozitorij:*

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**POVEZANOST RELIGIOZNOSTI, SAMOPOŠTOVANJA I  
KONZUMACIJE PSIHOAKTIVNIH TVARI KOD STUDENATA**

Diplomski rad

Zora Mlinarević

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Gorka Vuletić

Sumentor: Dr. sc. Ivana Marčinko

Osijek, 2013.

## Sadržaj

UVOD.....	1
Religioznost.....	1
Ispitivanje religioznosti.....	2
Povezanost religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari.....	5
Samopoštovanje.....	7
Povezanost religioznosti i samopoštovanja.....	8
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	9
Cilj istraživanja.....	9
Problemi.....	9
Hipoteze.....	9
METODOLOGIJA.....	9
Sudionici.....	9
Postupak prikupljanja podataka.....	9
Mjerni instrumenti.....	10
REZULTATI.....	12
RASPRAVA.....	16
Metodološki nedostaci istraživanja.....	19
ZAKLJUČAK.....	21
LITERATURA.....	22
PRILOG.....	25

Povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata

**Sažetak:**

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari. Istraživanje je provedeno na uzorku od 183 studenta. U istraživanju su korišteni slijedeći instrumenti: Ljestvica konzumacije psihoaktivnih tvari, Upitnik religioznosti (Ljubotina 2002) i Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965). Rezultati pokazuju kako između religioznosti i konzumacije alkohola, religioznosti i broja pića, te religioznosti i konzumacije marihuane postoji negativna povezanost. S druge strane, između religioznosti i konzumacije cigareta, te između religioznosti i konzumacije droga nije utvrđena statistički značajna povezanost. Provjera samopoštovanja u ulozi medijatora odnosa religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari upućuje kako samopoštovanje nije medijator navedenog odnosa. Provjerene su i spolne razlike s obzirom na religioznost, te se utvrdilo da postoje razlike u religioznosti između žena i muškaraca i to u smislu veće religioznosti žena.

Ključne riječi: religioznost, samopoštovanje, konzumacija psihoaktivnih tvari

Correlation between religiousness, self-esteem and consumption of psychoactive substances among students

**Abstract:**

The aim of this study was to examine the relationship between religiousness, self-esteem and consumption psychoactive substances. 183 students participated in this study. Instruments that were used are: Religiosity questionnaire (Ljubotina 2002), Scale of consumption psychoactive substances and Rosenberg's Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965). Results have pointed to negative correlation between religiousness and alcohol consumption, between religiousness and number of drinks and between religiousness and marijuana consumption. No significant correlation has been found between religiousness and consumption of tobacco and the consumption of drugs. The investigation of self-esteem in a role of medijator between religiosity and psychoactive substance consumption shows that self-esteem doesn't mediate that relationship. Gender differences with respect to religiosity has been tested and has been found that there are differences in religiosity between men and women in the sense of greater religiosity of women.

**Key words:** religiousness, self-esteem, consumption of psychoactive substances

## UVOD

Psihologija religioznosti kao znanstvena disciplina razvila se relativno rano. Kao njen početak većina autora navodi 1889. godinu kada je G. S. Hall objavio svoj prilog o moralnom i religioznom odgoju. Međutim, unatoč ranim počecima, psihologija religioznosti jedno je od manje istraženih područja psihologije. Mogući razlozi za to su složenost ovog područja ili strah od ponovnog vraćanja psihologije u okvire teologije i filozofije, nakon što se jednom uspješno od njih odvojila kao samostalna znanost (Vac, 1999). Psihologe zanima vjera kao jedan od elementarnih odnosa čovjeka prema svojoj okolini, jer se čovjekov odnos prema Bogu može odraziti i na njegov odnos prema samom sebi, drugim ljudima te svijetu koji ga okružuje. Brojni nalazi govore u prilog tome kako religioznost značajno mijenja strukturu vrijednosti, kao i što pridonosi širokom spektru ponašanja i stavova (Ljubotina, 2004).

### *Religioznost*

U okviru psihologije religija se definira kao "sustav shvaćanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija pomoću kojih pojedinac ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili s nadnaravnim svijetom i često u odnos jednih s drugima, te od kojeg (sustava) religiozna osoba dobiva niz vrednota prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet (*English and English*, 1976; prema Ćorić, 2003, str.21). Pojmovi religije i religioznosti u definicijama međusobno se isprepliću, s tim da se religija više odnosi na društveno-kulturalni aspekt, a religioznost na individualno doživljajni aspekt. Cilj psihologije religioznosti nije utvrditi egzistenciju i osobine nadnaravnoga na koje se religija odnosi, već se želi ispitati kako mišljenje pojedinca o postojanju nadnaravnog utječe na individualni, moralni i društveni aspekt njegova života.

Zašto su neki ljudi duboko religiozni dok drugi ne vjeruju u Boga; zašto neki vjernici imaju izrazito emocionalna religiozna iskustva dok drugi religiju doživljavaju kao "dosadnu naviku"; zašto nekim ljudima religija pomaže da se osjećaju zaštićeno i utješeno dok su drugi preplavljeni krivnjom i samoosuđivanjem, samo su neka od brojnih pitanja na koja psiholozi pokušavaju dati odgovore (Stiplošek, 2002). Religija, kao jedna od mogućnosti čovjekova odnosa prema svijetu te kao jedan od mogućih odgovora na čovjekova metafizička pitanja, prožima individualne, moralne te društvene aspekte života ljudi tj. očituje se u cjelokupnoj životnoj praksi.

## *Ispitivanje religioznosti*

U svojim počecima psihologija religioznosti nastojala je objektivizirati svoj predmet mjerenja svodeći ga na kvantitativne indikatore ponašanja dostupne direktnom opažanju (npr. čestina odlazaka u crkvu, moljenja ili davanja novčanih priloga u crkvene svrhe, sudjelovanje u aktivnostima vjerskog karaktera). Međutim, ovakav pristup fenomenu kao što je religioznost nije ni približno pružao mogućnost dublje analize. Stoga složen i slojevit fenomen religioznosti nije opravdano ograničiti na jednu dimenziju ili pojedine izolirane aspekte već je potrebno obuhvatiti kognitivne, bihevioralne i emocionalne komponente ispitivanog konstrukta. Tako se unutar psihologije religioznosti najčešće ispituju: priroda mističnih iskustava, stvaranje slike Boga, fenomeni vjerskog obraćanja, različiti utjecaji religije na integraciju ličnosti, odnos religioznog i kognitivnog razvoja čovjeka te povezanost religioznosti s raznim stavovima i ponašanjima te osobinama ličnosti (Ćorić, 2003).

Prilikom mjerenja različitih dimenzija religioznosti najviše se upotrebljavaju upitnici pri čemu razlikujemo jednodimenzionalne, dvodimenzionalne i višedimenzionalne skale. Jednodimenzionalne skale ispituju jedan aspekt religioznosti. Primjer ovakve skale je Skala stavova prema Crkvi koju su 1929. godine konstruirali Thurstone i Chave (prema Vac, 1999). Kod dvodimenzionalnim koncepata religioznosti prisutna je težnja za polariziranjem dimenzija u pozitivne i negativne, odnosno u internalizirano religiozni sustav vrijednosti te vidljiva religiozna ponašanja koja često nisu odraz prave vjerske predanosti pojedinca.

Allportov koncept intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije smatra se najbolje razrađenim konceptualnim okvirom unutar psihologije religioznosti, te koji je uključen u najveći broj istraživanja ovog područja (Donahue, 1985). Allport je također najčešće citirani autor u proučavanju religiozne orijentacije. „Ekstrinzična religiozna orijentacija je „religija koja se upotrebljava”, koja ima pozitivnu korelaciju sa zadržatosti, a osoba ekstrinzične orijentacije smatra religiju instrumentom koji treba koristiti; religija postaje partner u čuvanju vlastitih interesa, te se više drži do koristi od nje nego do njezinih zahtjeva i njezina autentičnog duha” (Ćorić, 2003, str. 88). „Nasuprot ovom tipu, intrinzična je „religija po kojoj se živi”, ona koja nadilazi osobne interese, koja je po prirodi širokogrudna, očituje poniznost u vlastitim sudovima, tolerantna je prema pogledima drugih, a prihvaća se i njeguje zbog samih njezinih vrijednosti” (Ćorić, 2003, str.88). Na temelju Allportovog konstrukta osmišljen je instrument kojim se ispituju te dimenzije. U istraživanjima provedenim u našoj

zemlji (Dujić, 200; Medak, 2002; Dragun, 2001; Vac, 1999), kao mjerni instrument korišten je hrvatski prijevod Skale intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije.

Allportova konceptualizacija religioznosti, osim uz doprinose, ima i određene nedostatke. Prvi prigovor veže se uz podijelu konstrukta religioznosti na intrinzičnu i ekstrinzičnu dimenziju. Hodge (1972, prema Kirkpatrick i Hood, 1989) zaključuje kako se radi o mjeri motivacije za određeno ponašanje, prije nego o samom ponašanju, dok Hunt i King (1971, prema Stiplošek, 2002) navode kako je ekstrinzičnu i intrinzičnu orijentaciju moguće shvatiti kao osnovne varijable ličnosti. Netko može biti ekstrinzično orijentiran prema svemu, a religioznost je samo specifičan slučaj.

Drugi prigovor odnosi se na međudnos intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije. Na temelju provedenih istraživanja, Allport (1950, prema Donahue, 1985) je utvrdio da intrinzična i ekstrinzična religiozna orijentacija ne pripadaju jednom kontinumu, već su zapravo nezavisne. Korelacija između ta dva faktora varira ovisno o uzorku na kojem se ispituju (Donahue, 1985). Na temelju psihometrijske evaluacije Allportove skale religiozne orijentacije (ROS), Kirkpatrick i Hood (1989) zaključuju kako u osnovi tih skala postoje tri faktora – jedan intrinzični i dva ekstrinzična. Tvrdnje koje se odnose na vjeru kao izvor utjehe, olakšanja i zaštite saturirane su faktorom kojeg autori nazivaju Ekstrinzično personalnim faktorom (Ep), dok su Ekstrinzično socijalnim faktorom (Es) saturirane čestice koje se odnose na vjeru kao način stjecanja društvenog položaja. Navedeni faktori različito koreliraju s drugim varijablama, stoga nije opravdano njihovo sažimanje u jednu skalu. Osim toga, utvrđene su tzv. rezidualne čestice koje se ne grupiraju niti na jedan ekstrinzični faktor, a negativno koreliraju s česticama intrinzične skale. Subskale Ep i Es uglavnom nisu povezane s intrinzičnom skalom iz čega slijedi da su negativne korelacije između intrinzične i ekstrinzične skale rezultat upravo tih rezidualnih čestica (Stiplošek, 2002).

Zbog nedostataka prethodne klasifikacije, Allport i Ross (1967) predlažu novu klasifikaciju koja se sastoji od četiri kategorije: intrinzični tip, ekstrinzični tip, nediskriminativno proreligiozni i nediskriminativno nereligiozni tip. Međutim, pri ovakvom klasificiranju teško je odrediti točku podjele za definiranje intrinzičnosti i ekstrinzičnosti.

Daljnji nedostatak Allportove skale religiozne orijentacije (ROS) je taj što sadrži čestice na koje mogu odgovarati samo osobe koje su vjernici, što gotovo onemogućuje primjenu na nekim drugim uzorcima koji su od interesa istraživačima. Zbog navedenih prigovora i nejasnoća, Allportova koncepcija danas se sve manje koristi, a dominantnu ulogu u suvremenim istraživanjima religioznosti preuzelo je multidimenzionalno shvaćanje fenomena.

Prednost višedimenzionalnih skala je u tome što preciznije zahvaćaju složenu strukturu religioznosti. Međutim, takve skale često pokazuju visoke korelacije između "različitih" dimenzija što znači da u osnovi mjere istu karakteristiku koju drugačije imenuju.

Jedna od najpoznatijih višedimenzionalnih skala religioznosti je ona koju su 1962. predložili američki sociolozi Glock i Stark (prema Ćorić, 1998). Autori navode klasifikaciju od pet temeljnih dimenzija koje smatraju svojstvenima svakoj religiji: ideologijska dimenzija (religijska vjerovanja), iskustvena (osjećaji povezani s religioznim iskustvom), ritualna (specifične religijske prakse), intelektualna (znanje o temeljnim načelima vjere) i posljedična dimenzija religioznosti (preporuke o ponašanju i stavovima koje bi vjernici trebali usvojiti). Navedene dimenzije često se koriste kao polazni okvir u empirijskim istraživanjima religioznosti, a predstavljaju i teorijsku osnovu mjernog instrumenta korištenog u ovom istraživanju. *Ideologijska dimenzija* temelji se na očekivanju da će religiozna osoba prihvaćati određena vjerovanja. Sadržaj i opseg tih vjerovanja može se razlikovati ne samo među religijama, već često i unutar iste religijske tradicije (Marinović Jerolimov, 2002). *Iskustvena dimenzija* odražava vjerovanja, kojima je isprepletana svaka religija, da će osoba u određenim trenucima doživjeti osjećaje koji su povezani s religioznim iskustvom. Ti osjećaji mogu se kretati u rasponu od poniznosti do radosti te od osjećaja smirenosti i spokoja do osjećaja strasnog jedinstva s nadnaravnim. Svaka religija pridaje određenu vrijednost subjektivnom religijskom iskustvu kao znaku osobne religioznosti (Marinović Jerolimov, 2000). *Ritualna dimenzija* odnosi se na specifične religijske prakse koje vjernici trebaju obavljati (npr. odlazak u crkvu, molitva, post i slično) i kao takva smatra se jednim od pokazatelja religioznosti. Međutim, teško je utvrditi u kojoj je mjeri prakticiranje religijskih obreda plod osobnog uvjerenja, a koliko je ono uvjetovano socijalizacijskim mehanizmima i usvajanjem tradicionalnih kulturoloških normi. *Intelektualna dimenzija* vezana je uz očekivanje da će religiozna osoba biti upoznata s osnovnim načelima svoje vjere. Ova je dimenzija u vezi s ideologijskom jer je znanje o vjerovanju usko vezano uz njegovo prihvaćanje. No, vjerovanje ne mora slijediti iz znanja, niti sva znanja djeluju na vjerovanje. Rezultati istraživanja pokazuju kako vjernici često ne znaju neke osnovne činjenice vezane uz svoju vjeru (Marinović Bobinac, 2000). U suvremenom društvu religijski se dogmatizam sve manje bezuvjetno prihvaća. Mandarić (2000) smatra da to pogotovo vrijedi za mlade koji se ne zadovoljavaju zadanom istinom, nego poput mozaika slažu vlastitu istinu uzimajući ono što je blisko njihovim interesima, a odbacuju ono što im ne odgovara. *Posljedična dimenzija* religioznosti odnosi se na preporuke o ponašanju i stavovima koje vjernici trebaju usvojiti. Drugim riječima, ona govori o utjecaju vjerovanja, obreda,



religioznih osjećaja i znanja na svakodnevni život pojedinca te na njegov odnos prema sebi i svijetu koji ga okružuje.

### *Povezanost religioznost i konzumacija psihoaktivnih tvari*

Iako religioznost sadrži praktičnu komponentu koja se odnosi na moralno življenje i djelovanje, bilo bi pristrano poistovjetiti moral s vjerom. Jednako je neopravdano devijantna i delinkventna ponašanja svoditi na areligioznost, bez obzira na to što se ona odnose na rušenje moralnih normi koje nalaže religija (Ćorić, 2003).

Istraživanja koja proučavaju protektivnu funkciju religioznosti kod nas su relativno rijetka. Radovi koji se tiču odnosa religioznosti i zloupotrebe psihoaktivnih tvari upućuju na jednoznačne rezultate potvrđujući njihovu negativnu povezanost. Međutim, tu ponovo, problem različite konceptualizacije religioznosti, otežava jednostavnu interpretaciju podataka dobivenih iz različitih studija kao i što ograničava generalizaciju utvrđenih rezultata. Istraživači su uglavnom usredotočeni na jednu (religijska vjerovanja) ili drugu (religijska praksa) manifestaciju religioznosti te ih rijetko promatraju u kontekstu međusobnog odnosa (Marinović Jerolimov, 2000). Čini se da pri tom svaki autor polazi od vlastite definicije te se često, bez ikakve teorijske ili racionalne osnove, o religioznosti osobe zaključuje na temelju jednog pitanja. U istraživanjima protektivnih čimbenika zloupotrebe droga, kao mjera religioznosti najčešće se koristila učestalost odlazaka u crkvu iako pojedini autori religijska vjerovanja smatraju boljim prediktorom (ne)konzumacije. Adalf i Smart (1985) navode kako je, u odnosu na intenzitet religijskih osjećaja, religijska praksa jače povezana s upotrebom droga. S druge strane, Hadaway i suradnici (1984) zaključuju kako su varijable osobne molitve i istaknutost religije u životu pojedinca značajnije u predviđanju zloupotrebe psihoaktivnih tvari. Isti autori smatraju kako navedene mjere izravno ukazuju na osobnu predanost i prihvaćanje religijskog vrijednosnog sustava, dok sudjelovanje u obrednim slavljinama može biti rezultat roditeljskog pritiska, navike ili usvajanja tradicionalnih normi.

Zaštitna funkcija osobne religioznosti u predviđanju zloupotrebe psihoaktivnih tvari ovisi i o specifičnostima pojedine religijske tradicije. Pretpostavka je da će pripadnici religijskih skupina koje karakteriziraju stroge i jasne zabrane konzumacije određenih psihoaktivnih tvari u manjoj mjeri posezati za istim.

Konačno, djelovanje religioznosti na konzumaciju psihoaktivnih tvari ovisi i o djelovanju ostalih čimbenika socijalne kontrole koji djeluju u nekoj okolini. Društvena uređenja se međusobno

razlikuju prema stupnju u kojem osuđuju određena ponašanja kao i broju socijalnih normi. Utjecaj religioznosti više dolazi do izražaja u situacijama relativnog moralnog vakuuma, nego u slučajevima kada je ponašanje pojedinca regulirano brojnim drugim mehanizmima socijalne kontrole. U sredini koju obilježavaju visoki moralni standardi nametnuti od strane roditelja, vršnjaka, škole te šire društvene zajednice dodatni doprinos religioznosti može biti neznatan (Middleton i Putney, 1962, prema Hadaway, 1984). Međutim, njezini se efekti mogu lako utvrditi u okolini u kojoj nema jasnog konsenzusa o tome što je dobro, a što loše kao ni razrađenog sustava sankcioniranja devijantnih aktivnosti.

Prema podacima iz strane literature, brojni nalazi upućuju kako religioznost smanjuje vjerojatnost konzumacije psihoaktivnih tvari. Rohrbaugh i Jessor (1975) su pokazali kako je religioznost povezana s netolerancijom prema uzimanju droga. Gorsuch (1988) zaključuje da religioznost konstantno utječe na smanjenje uzimanja droga, te da je najbolji prediktor za njihovo neuzimanje. Kharari i Harmon (1982) došli su do sličnih rezultata proučavajući sve životne dobi ljudi, te utvrdili kako su religiozni ljudi najviše protiv droga. Na temelju provedenog istraživanja Burkett (1977) je utvrdio kako je redovito posjećivanje crkve u inverznom odnosu s uzimanjem alkohola i marihuane kod srednjoškolaca. Osim toga, dobiveno je i to da stvarno prakticiranje religije u većoj mjeri povezano s izbjegavanjem droga u odnosu na opće pokazivanje vjerskog stava. U istraživanju koje su proveli Lorch i Hughes (1985) religioznost se nije pokazala kao jaki prediktor uzimanja droga, ali se pokazala visoko povezana s konzumiranjem alkohola. Engs i Mullen (1999) su pokazali da religiozniji studenti znatno manje konzumiraju psihoaktivne tvari. Patock-Peckham i suradnici (1998) su u istraživanju s 263 studenta utvrdili kako nereligiozni studenti konzumiraju znatno učestalije i veće količine alkohola. U jednom našem istraživanju na studentskoj populaciji je utvrđeno kako religiozni studenti konzumiraju alkohol znatno manje ili nikako (Jašić, Hodžić i Selmanović 2012). U skladu s tim, Perkins (1985), analizirajući faktore rizika za konzumaciju droga i alkohola na studentskoj populaciji, zaključuje kako su najbolji prediktori konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata utjecaj vršnjaka (pozitivni stavovi prema konzumaciji droga, osjećaj pripadnosti skupini) i izraženost osobne religioznosti. U istraživanju na adolescentima utvrđeno je da nekonzumenti droga postižu veće prosječne vrijednosti na svim dimenzijama religioznosti (Greblo, Z. 2004). U prethodnim istraživanjima je utvrđeno da je uz vršnjački utjecaj, religioznost najznačajnija varijabla u predikciji zloupotrebe marihuane, dok je kod upotrebe težih droga njezin utjecaj gotovo beznačajan (Burkett i White, 1974., Linden i Currie, 1977, prema Perkins, 1985). Općenito se može reći kako istraživanja s adolescentima i osobama mlade odrasle dobi ukazuju kako religiozni adolescenti, neovisno koju religiju njeguju, u manjoj mjeri

posežu za psihoaktivnim tvarima (Davids, 1982., Eckstein, 1978.; prema Ćorić, 1998.; Perkins, 1985). Takva tendencija više dolazi do izražaja kod pripadnika onih vjerskih skupina u kojima se eksplicitno zabranjuje konzumacija određenih tvari.

### *Samopoštovanje*

Samopoštovanje predstavlja središnji aspekt samopoimanja. Samopoimanje označava psihološki konstrukt koji se može definirati kao fenomenološka organizacija iskustva pojedinca i ideja o njemu samom u svim aspektima njegova života (Combs, 1981; prema Lacković-Grgin, 1994).

Općenito, samopoštovanje se definira kao rezultat formiranog pojma o sebi tj. vrednovanje ili evaluacija sebe bilo na pozitivan ili na negativan način. Razni autori samopoštovanje različito definiraju i opisuju, ovisno o teorijskom polazištu, korištenim mjernim instrumentima, načinu istraživanja, ispitanicima i slično.

Coopersmith (1967) samopoštovanje definira kao evaluaciju kojom pojedinac odražava stav (ne)prihvatanja sebe što ukazuje na stupanj uvjerenja osobe u vlastite sposobnosti, uspješnost, važnost ili vrijednost. Osoba s visokim samopoštovanjem sebe uvažava i cijeni, smatra se vrijednom i ima općenito pozitivno mišljenje o sebi. Za razliku od toga, osoba s niskim samopoštovanjem najčešće ne prihvaća samu sebe, podcjenjuje se i ima općenito negativno mišljenje o sebi.

Fleming i Courtney (1984) definiraju samopoštovanje kao multifacetni konstrukt ili konstrukt specifičnih domena. Prema ovom viđenju, facete samopoštovanja hijerarhijski su organizirane. Na vrhu hijerarhijske strukture nalazi se globalno samopoštovanje, a ispod njega se nalazi akademska, socijalna, emocionalna i tjelesna domena samopoštovanja pri čemu se svaka od njih dalje može raščlaniti.

Kada govorimo o kognitivnim shemama u kojima su organizirane informacije o sebi, prisutno je mišljenje kako je važno uspostaviti povezanost između samopoimanja (deskriptivni aspekt sebe) i samopoštovanja (evaluativni aspekt sebe). Ako samopoimanje utječe na procesiranje informacija relevantnih za „ja“ onda je samopoštovanje ključni aspekt samopoimanja čija se uloga, u strukturi samopoimanja, ogleda u suočavanju „ja“ sa vanjskim informacijama (Lacković-Grgin, 1994). Samopoimanje se može shvatiti kao „kompozit svih deskripcija sebe, verbalnih, slikovitih i drugih“ (Yamamoto, prema Lacković-Grgin, 1994; str.18). Postoji i suprotno shvaćanje, tj. kako nije opravdano činiti razliku između vrijednosne i ne vrijednosne komponente samopoimanja. Shavlesnon (1982; prema Lacković-Grgin, 1944)

smatra kako distinkcija između vrijednosne i ne vrijednosne komponente samopoimanja nije niti teorijski niti empirijski opravdana, jer dok ljudi opisuju sebe u nekoj situaciji, istovremeno i sebe vrednuju. Dakle, taj proces je istovremen i stoga nerazdvojitiv na komponente.

### *Povezanost religioznosti i samopoštovanja*

Kao predmet istraživanja psihologijskih, sociologijskih i edukacijskih znanosti samopoimanje predstavlja važan konstrukt, budući da vjerovanja pojedinca o samom sebi utječu na njegove odluke i djelovanje u životu. Spoznaja o sebi pomaže da objasnimo naša sadašnja i prošla ponašanja te da predvidimo neka buduća ponašanja. Pozitivno samopoimanje obično vodi ka konstruktivnom i socijalno poželjnom ponašanju, dok negativno može dovesti do devijantnog, socijalno neadekvatnog ponašanja (Marsh i sur.1984; prema Lacković-Grgin, 1994).

Različita istraživanja pokazuju kako je nizak nivo samopoštovanja povezan sa češćom hospitalizacijom zbog emocionalnih poremećaja, poremećaja ponašanja i hranjenja, delikvencije, povećane konzumacije alkohola ili zlouporabe droga (Burns, 1982; Workman i Beer, 1989; Eskilson i suradnici, 1986; Wylie, 1979; prema Lacković-Grgin, 1994).

Rezultati istraživanja upućuju na povezanost religioznosti i samopoštovanja. Pradhan (2001) je utvrdio da religijska vjerovanja i stavovi te pohađanje religijskih aktivnosti utječu na višu razinu samopoštovanja i veće zadovoljstvo životom. U istraživanju je utvrđena značajna pozitivna povezanost između intrinzične religiozne orijentacije i samopoštovanja. Bagley i Mallic (1997; prema Pradhan, 2001) su u međukulturalnom istraživanju ispitivali povezanost između religioznosti i samopoštovanja na adolescentima te našli kako, bez obzira na pripadnost različitim vjerskim zajednicama, ispitanici koji su sebe smatrali religioznima i koji su sudjelovali u religijskim aktivnostima davali samoiskaze o većem stupnju samopoštovanja. Dakle, posjedovanje religijskog vjerovanja i iskustva povećava razinu samopoštovanja osobe (prema Spilka, Hood i Gorsuch, 1985).

## CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

### *Cilj istraživanja*

Cilj istraživanja je ispitati povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari.

### *Problem*

1. Ispitati postoji li izravna i neizravna povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata.
2. Ispitati da li postoje razlike u stupnju religioznosti s obzirom na spol.

### *Hipoteze*

1. Religioznost je izravno povezana s konzumacijom psihoaktivnih tvari i to na način da je visoka religioznost povezana s niskom konzumacijom psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i ostalih droga).
2. Religioznost pridonosi konzumaciji psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i ostalih droga) i neizravno, putem samopoštovanja. S obzirom na podatke ranijih istraživanja (Davids, 1982, Eckstein, 1978; prema Ćorić, 1998; Perkins, 1985) pretpostavlja se da će visoka religioznost preko visokog samopoštovanja pridonijeti niskoj konzumaciji psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i ostalih droga).
3. Postoje razlike u stupnju religioznosti s obzirom na spol, s tim da žene postižu veći stupanj religioznosti.

## METODOLOGIJA

### *Sudionici*

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 183 studenta (2 i 3 godine preddiplomskog studija) Filozofskog (59), Ekonomskog (64) i Elektrotehničkog fakulteta (60). Od ukupnog broja studenata, 113 je bilo ženskog spola, a 70 muškog spola. Raspon godina bio je od 19 do 26, a prosječna dob 21,32 godine.

### *Postupak prikupljanja podataka*

Ispitivanje je bilo grupno i trajalo je oko 20 minuta. Na početku ispitivanja sudionicima je rečena opća uputa, a zatim su podijeljeni upitnici. Nakon toga, zamoljeni su da odgovore na pitanja vezana uz spol i dob, te da odmah nastave s ispunjavanjem ostalih upitnika (Ljestvica konzumacije psihoaktivnih tvari, Upitnik religioznosti, Rosenbergova skala samopoštovanja). Naglašeno im je da pri rješavanju pojedinog upitnika posvete pozornost na specifičnu uputu mjernog instrumenta, te da se obrate za dodatna objašnjenja ukoliko to bude potrebno.

### *Mjerni instrumenti*

U ovom istraživanju korišteni su slijedeći instrumenti: **Ljestvica konzumacije psihoaktivnih tvari**, **Upitnik religioznosti** (Ljubotina 2002) i **Rosenbergova skala samopoštovanja** (Rosenberg, 1965).

1. **Ljestvica konzumacije psihoaktivnih tvari**. Za potrebe ovog istraživanja konstruirana je ljestvica kojom se želi ispitati stupanj konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata. Ljestvica se sastoji od četiri pitanja koja služe za procjenu učestalosti konzumacije psihoaktivnih tvari (alkohol, cigarete, marihuana, ostale droge). Ispitanik odgovara na pitanje birajući jedan od sljedećih odgovora: a) 0 puta, b) 1-5 puta, c) 6-10 puta, d) više od 11 puta. Ova ljestvica pored navedenih pitanja, sadrži i dva dodatna pitanja kojima se želi ispitati količina konzumacije alkohola i cigareta. Na pitanje o količini konzumacije alkohola ispitanik odgovara birajući jedan od ponuđenih odgovora: a) 1 piće, b) 2-5 pića, c) 6-10 pića, d) 11-20 pića, e) 20 i više pića.

Slično tome, na pitanje o količini konzumacije cigareta ispitanik odgovara birajući jedan od sljedećih odgovora: a) 1-10 cigareta, b) 11-20 cigareta, c) više od 20 cigareta. Primjerak ovog upitnika može se naći u Prilogu 1.

2. *Upitnik religioznosti* (Ljubotina 2002) je instrument kojim se procjenjuje stupanj religioznost. Upitnik obuhvaća 24 čestice, koje čine tri podljestvice ovog instrumenta: ljestvica duhovnosti, obredna (ritualna) ljestvica i ljestvice utjecaja vjere na ponašanje. *Dimenzija duhovnosti* podrazumijeva religioznost koja se odražava na duhovnom planu kroz vjerovanja i određena religiozna iskustva, te važnost vjere u životu pojedinca. Primjer čestice za ovu dimenziju: „Ponekad osjećam prisutnost Boga ili nekog Božanskog bića“. *Obredna (ritualna) dimenzija* religioznosti podrazumijeva religioznost koja se odražava na bihevioralnom planu kroz ispunjavanje različitih obreda propisanih od strane crkvene zajednice. Primjer čestice za ovu dimenziju: „Odlazim u crkvu“. *Dimenzija utjecaja vjere na ponašanje* podrazumijeva primjenu nekih načela vjere u svakodnevnom životu i aktivnostima koje nisu vezane uz vjerske obrede. Primjer čestice za ovu dimenziju: „Ne podržavam brak s pripadnikom druge vjere.“ Sudionici odgovaraju birajući odgovor na Likertovoj skali od 4 stupnja (0 - sasvim netočno do 3 - sasvim točno). Ukupan rezultat na upitniku religioznosti dobiva se zbrajanjem rezultata sve tri podljestvice, s time da veći rezultat ukazuje na veću religioznost sudionika.

Na stranim uzorcima pouzdanost dimenzije duhovnosti izražene Cronbachovim  $\alpha = 0,95$ , obredne dimenzije religioznosti  $\alpha = 0,86$ , dimenzije utjecaja vjere na ponašanje iznosi  $\alpha = 0,87$ , a pouzdanost cijele skale je  $\alpha = 0,95$ . Korelacije između subskala su visoke i iznose:  $r$  (dimenzija duhovnosti–obredna dimenzija) = 0,70;  $r$  (dimenzija duhovnosti–dimenzija utjecaja vjere na ponašanje) = 0,74;  $r$  (obredna dimenzija–dimenzija utjecaja vjere na ponašanje) = 0,70 (Štifter, 2006).

Na našem uzorku dobivene su visoke pouzdanosti navedenih dimenzija. Pouzdanost dimenzije duhovnosti izražene Cronbachovim  $\alpha = 0,97$ , obredne dimenzije religioznosti  $\alpha = 0,88$ , dimenzije utjecaja vjere na ponašanje iznosi  $\alpha = 0,88$ , a pouzdanost cijele skale je  $\alpha = 0,96$ . Korelacije između podskala su visoke i iznose:  $r$  (dimenzija duhovnosti–obredna dimenzija) = 0,72;  $r$  (dimenzija duhovnosti–dimenzija utjecaja vjere na ponašanje) = 0,79;  $r$  (obredna dimenzija–dimenzija utjecaja vjere na ponašanje) = 0,71.

Zbog visokih korelacija između pojedinih podskala u ovom je istraživanju korišten samo ukupan rezultat upitnika religioznosti.

3. *Rosenbergova skala samopoštovanja* (Rosenberg, 1965) mjeri globalno i jednodimenzionalno samopoštovanje te uključuje tvrdnje povezane s osjećajem vlastite vrijednosti i samoprihvatanjem. Zadatak ispitanika jest iskazati u kojoj se mjeri pojedina tvrdnja odnosi na njega birajući odgovor na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat formira se zbrajanjem procjena 10 čestica, pri čemu veći rezultat ukazuje na višu razinu samopoštovanja. Skala ima zadovoljavajuću pouzdanost, Cronbachov koeficijent alpha na studentima u Hrvatskoj kreće se od 0,74 do 0,89 (Lacković-Grgin, 1994). Pouzdanost skale na našem uzorku iznosi  $\alpha = 0,79$ .

## REZULTATI

Na početku obrade provjerilo se distribuiraju li se rezultati dobiveni Upitnikom religioznosti, kao i rezultati dobiveni Rosenbergovom skalom samopoštovanja, te Ljestvicom konzumacije psihoaktivnih tvari po normalnoj raspodjeli. U tu smo svrhu koristili Kolmogorov-Smirnovljev (K-S) test normaliteta distribucije. Dobiveni rezultati nalaze se u tablici 1.

Tablica 1. Vrijednosti testa normaliteta distribucije (K-S testa) za rezultate na Upitniku religioznosti, Rosenbergovoj skali samopoštovanja, te Ljestvici konzumacije psihoaktivnih tvari (N=183).

Varijabla	K-S test	p
Religioznost	0,083	0,004
Samopoštovanje	0,089	0,001
Konzumacija psihoaktivnih tvari	0,192	0,000

Iz tablice 1 je vidljivo da raspoređenost rezultata značajno odstupa od normalne distribucije ( $p < 0,01$ ). S obzirom na dobivene podatke nije preporučljivo koristiti parametrijske testove u analizi podataka. Međutim, Kline (1998) tvrdi ukoliko je indeks nagnutost  $< 3$  i indeks spljoštenosti  $< 10$  tada je i na rezultatima koji nisu normalno distribuirani opravdano primijeniti



parametrijske metode. Budući da su indeksi nagnutosti i spljoštenosti rezultata na korištenim ljestvicama ispod navedenih vrijednosti opravdano je koristiti parametrijske postupke.

Općenito, obrada se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu provjeravaju se izravni odnosi između religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari, dok se u drugom dijelu provjerava neizravni odnos religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari putem samopoštovanja.

Obrada je započeta deskriptivnom analizom podataka pri čemu su izračunate aritmetička sredina i standardna devijacija. Dobivene vrijednosti ovog dijela obrade nalaze se u tablici 2.

Tablica 2. Najmanje i najveće vrijednosti, aritmetičke sredine, standardne devijacije ispitivanih varijabli. ( N=183 )

Varijabla	Min	Max	M	SD
Religioznost	0	72	37,31	18,691
Samopoštovanje	16	50	39,75	5,355
Konzumacija psihoaktivnih tvari	4	14	6,52	2,019
Konzumacija alkohola	1	4	2,33	0,89
Broj pića	0	5	2,076	1,101
Konzumacija cigareta	1	4	1,961	1,250
Broj cigareta	0	3	0,573	0,758
Marihuana	1	4	1,207	0,584
Droge	1	2	1,016	0,127

U cilju provjere izravne povezanosti između religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije. Rezultati su prikazani u Tablici 3.

Tablica 3. Povezanost religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i droga).

	1	2	3	4	5	6	7
1. Religioznost							
2. Konzumacija alkohola	-0,245**						
3. Broj pića	-0,208**	0,707**					
4. Konzumacija cigareta	-0,097	0,218**	0,241**				
5. Broj cigareta	-0,093	0,268**	0,302**	0,840**			
6. Marihuana	-0,268**	0,246**	0,308**	0,327**	0,362**		
7. Droge	-0,067	0,242**	0,148*	0,142	0,186*	0,249**	

\*\*p < 0,01; \*p < 0,05

Kao što se vidi iz tablice 3, dobivena je mala ali statistički značajna negativna povezanost između religioznosti i konzumacije alkohola ( $r = -0,245$ ,  $p < 0,01$ ), religioznosti i broja pića ( $r = -0,208$ ,  $p < 0,01$ ), te religioznosti i marihuane ( $r = -0,268$ ,  $p < 0,01$ ). S druge strane, odnos religioznosti s konzumacijom cigareta, brojem konzumiranih cigareta u jednom navratu kao i drugim drogama nije se pokazao statistički značajnim.

U svrhu provjere medijacijskih odnosa između religioznosti, samopoštovanja i upotrebe psihoaktivnih tvari, koristili smo najčešće korištenu metodu za ispitivanje medijacijskih odnosa koju su razvili Baron i Kenny (1986). Ovaj se postupak sastoji od četiriju regresijskih analiza. Ove četiri regresijske analize predstavljaju četiri uvjeta koja moraju biti zadovoljena kako bi se potvrdio medijacijski odnos: 1) prediktor mora značajno predviđati kriterij; 2) prediktor mora značajno predviđati medijator; 3) medijator mora značajno predviđati kriterij i 4) prediktor i medijator omogućuju predviđanje kriterija, s tim da uključivanjem medijatora u zadnji korak analize, efekt prediktora treba biti smanjen. Ako kod četvrtog uvjeta prediktor značajno ne predviđa kriterij, tada rezultati ukazuju na potpunu medijaciju, a ako je efekt prediktora smanjen ali još uvijek značajan, riječ je o djelomičnoj medijaciji.

Budući da u drugom koraku nismo dobili da religioznost pridonosi samopoštovanju, tada ne možemo ni govoriti o samopoštovanju kao medijatoru odnosa religioznosti i stupnja konzumacije psihoaktivnih tvari. Rezultati regresijskih analiza prikazani su u tablici 4.

Tablica 4. Rezultati regresijskih analiza kod testiranja neizravne povezanosti religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari putem samopoštovanja kao medijatora tog odnosa. Rezultati testiranja značajnosti regresijskih koeficijenata prediktora religioznosti sa kriterijima konzumacija psihoaktivnih tvari i samopoštovanjem.

Prediktori	Kriteriji	$\beta$	t	p
Religioznost	Konzumacija psihoaktivnih tvari	-0,250	-3,468	0,001
Religioznost	Samopoštovanje	-0,133	-1,806	0,073

Legenda:  $\beta$ –standardizirani regresijski koeficijent; t–t-vrijednost; p–dobivena vrijednost u odnosu na odabranu razinu značajnosti od  $p=0,05$

Osim prethodno navedenih odnosa željeli smo provjeriti i spolne razlike u religioznosti. U tu svrhu koristili smo t-test za nezavisne uzorke. Rezultati spolnih razlika s obzirom na religioznost (t-test) prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata na Upitniku religioznosti za muškarce i žene, te rezultati t-testa (  $M=70$ ,  $\check{Z}=113$ )

Varijabla	Spol	M	SD	t	ss	p
	Muškarci	32,300	17,314			
Religioznost	Žene	40,407	18,911	-2,909	181	0,004

Kao što se vidi iz tablice 5, dobivena je značajna razlika između muškaraca i žena s obzirom na stupanj religioznosti, s tim da žene postižu veći stupanj religioznosti.

## RASPRAVA

U prijašnjim istraživanjima autori su religioznost definirali na različite načine usmjeravajući se na različite manifestacije religioznosti, što je rezultiralo kontradiktornim nalazima. Također, dosadašnja istraživanja religioznosti pokazuju različite rezultate ovisno o korištenoj mjeri religioznosti te uzorku na kojem je istraživanje provedeno. Različiti podaci dobivaju se i s obzirom na kulturu i vjersku zajednicu kojoj sudionici pripadaju (Donahue, 1985; Arqyle i Beit-Hallahmi, 1975).

S obzirom na to, svrha ovog istraživanja bila je provjeriti povezanost religioznosti, samopoštovanja s konzumacijom psihoaktivnih tvari kod studenata u našoj kulturi. Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati postoji li povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata. Prva pretpostavka je bila da je religioznost izravno povezana s konzumacijom psihoaktivnih tvari i to na način da je visoka religioznost povezana s niskom konzumacijom psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i ostalih droga).

Dobiveni rezultati upućuju na malu, ali statistički značajnu negativnu povezanost između religioznosti i konzumacije alkohola ( $r = -0,245$ ,  $p < ,01$ ), religioznosti i količine konzumacije alkohola - broja pića ( $r = -0,208$ ,  $p < ,01$ ), te religioznosti i marihuane ( $r = -0,268$ ,  $p < ,01$ ). Ranija istraživanja, strana ali i na našim područjima ukazuju na sličan odnos između religioznosti i konzumacije alkohola. Lorch i Hughes (1985) su dobili kako je religioznost visoko povezana s konzumiranjem alkohola. Jašić, Hodžić i Selmanović (2012) su u istraživanju na studentskom populaciji Sveučilišta u Tuzli, pokazali kako religiozne osobe znatno manje ili nikako konzumiraju alkohol. Patock-Peckham i suradnici (1998) su u istraživanju s 263 studenta utvrdili da nereligiozni studenti konzumiraju znatno učestalije i veće količine alkohola. Dobiveni rezultati o povezanosti religioznosti i marihuane su u skladu sa istraživanjem Burketta (1977) u kojem je utvrdio da je redovito posjećivanje crkve u inverznom odnosu s uzimanjem alkohola i marihuane kod srednjoškolaca. U nešto ranijem istraživanju istih autora utvrđeno je da, uz vršnjački utjecaj, religioznost najznačajnija varijabla u predikciji zloupotrebe marihuane (Burkett i White, 1974., Linden i Currie, 1977., prema Perkins, 1985). Perkins (1985), analizirajući faktore rizika za konzumaciju droga i alkohola na studentskoj populaciji, zaključuje kako su najbolji prediktori konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata utjecaj vršnjaka (pozitivni stavovi prema konzumaciji droga, osjećaj pripadnosti skupini) i izraženost osobne religioznosti. Elifson i sur. (1983, prema Hadaway, 1984) smatraju da veza između religioznosti i

delinkventnog ponašanja nestaje uz kontrolu niza socijalnih utjecaja kao što su delinkventna aktivnost prijatelja, privrženost roditeljima, školski uspjeh i slično.

Religioznije osobe su u većoj mjeri internalizirali religijska vjerovanja i osjećaje, češće izvršavaju obrede i rituale propisane od strane vjerske zajednice, te češće primjenjuju vjerska načela u svakodnevnom životu. Na individualnoj razini zaštitno djelovanje religioznosti očituje se kroz oblikovanje stavova i vrijednosti pojedinca. Također, kroz različite aktivnosti i druženja, vjernicima se osigurava kretanje među vršnjacima sličnih moralnih uvjerenja što može povećati otpornost prema negativnim utjecajima drugih vršnjačkih skupina. Konačno, religijska predanost može dati odgovor na pitanje o smislu i vrijednosti života što posljedično može smanjiti privlačnost konzumacije alkohola i marihuane.

Suprotno očekivanjima, nije dobivena statistički značajna povezanost između religioznosti i konzumacije cigareta i konzumacije droga. Engs i Mullen (1999) su pokazali da religiozniji studenti znatno manje konzumiraju psihoaktivne tvari, što uključuje i konzumaciju cigareta droga. Istraživanja pokazuju da religioznost konstantno utječe na smanjenje uzimanja droga, te da je najbolji prediktor za njihovo neuzimanje (Gorsuch, 1988). Kharari i Harmon (1982) došli su do sličnih rezultata proučavajući sve životne dobi ljudi, te su dobili da su religiozni ljudi najviše otvoreno nastupali protiv droga. Suprotno tomu, prethodnim istraživanjima je utvrđeno kako je uz vršnjački utjecaj, utjecaj religioznosti, barem kada je riječ o korištenju težih droga, gotovo beznačajan (Burkett i White, 1974, Linden i Currie, 1977, prema Perkins, 1985). Razlog ovakvim rezultatima može biti i to da se u našoj kulturi konzumacija cigareta ne smatra drogom, dok je vjerojatnost konzumacije težih droga među studentima, koji načelno predstavljaju mlade ljude koji nisu na „krivom” životnom putu, manja. Također, religioznost u suvremenom društvu postaje sve više subjektivna u smislu da ustaljena vjerovanja ustupaju mjesto osobnim tumačenjima. Religioznost mnogi, a naročito mladi, oblikuju prema vlastitom ukusu ili trenutnom hiru (Mandarić, 2000). Moralne norme relativiziraju se prema vlastitim potrebama. Vjernici često ne znaju neke osnovne činjenice za svoju vjeru (Marinović, 2003). U suvremenom društvu religijski se dogmatizam sve manje bezuvjetno prihvaća. Mandarić (2000) smatra da to pogotovo vrijedi za mlade koji se ne zadovoljavaju zadanom istinom nego poput mozaika slažu vlastitu istinu uzimajući ono što je blisko njihovim interesima, a odbacujući ono što im ne odgovara. Mandarić (2000) smatra da se neki mladi, adolescenti protive svakom obliku autoriteta, ne želeći nikakvu kontrolu, stoga su distancirani prema vjeri, smatraju da religija ili religiozno iskustvo ograničava ili sprječava čovjekovu slobodu. Drugim riječima, moguće je da se netko smatra religioznim, a da pritom nikad ne prisustvuje vjerskim obredima,

te da konzumaciju psihoaktivnih tvari ne doživljava kao zlo, stoga konzumaciju cigareta i droge može smatrati prihvatljivom. Teško je utvrditi u kojoj je mjeri religioznost plod osobnog uvjerenja, a koliko je uvjetovana socijalizacijskim mehanizmima i usvajanjem tradicionalnih kulturoloških normi. Mladi su ljudi, još u procesu sazrijevanja, još se „traže”, tek uspostavljaju i formiraju svoje vrijednosti, zanimaju ih druge stvari, traže nove životne sadržaje, nove uzore, biraju životni put i opredjeljuju se za određen stil i način života, te često religiju smatraju zastarjelom (Fry, 2000). Zaštitna funkcija osobne religioznosti u predviđanju zloupotrebe psihoaktivnih tvari ovisi i o specifičnostima pojedine religijske tradicije. Tako, u našoj religijskoj tradiciji nije strogo i jasno zabranjena konzumacija cigareta, što je moglo utjecati na rezultate.

Prvi problem ovog istraživanja bio je provjeriti pridonosi li religioznost konzumaciji psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i ostalih droga) i neizravno, putem samopoštovanja. Pretpostavka je bila da će visoka religioznost preko visokog samopoštovanja pridonijeti niskoj konzumaciji psihoaktivnih tvari (alkohola, cigareta, marihuane i ostalih droga). Međutim, rezultati provedenog istraživanja nisu potvrdili takve odnose. Već se prilikom druge provjere, Baron i Kennyjevog postupka, gdje se ispituje pridonosi li prediktor medijatoru (u našem slučaju, religioznost samopoštovanju) pokazalo kako nema značajne povezanosti. Jedan od mogućih objašnjenja ovakvih rezultata leži u uzorku na kojem je istraživanje provedeno. Iako se razina samopoštovanja zaista pokazala važnim korelatom brojnih fenomena s područja ljudskoga ponašanja, međukulturalna istraživanja pokazala su da je distribucija samopoštovanja u populaciji pomaknuta prema višim vrijednosti (Schmitti Allik, 2005). Tako umjetna, statistička podjela na visoko i nisko samopoštovanje, koja se koristi u istraživanjima, nije sasvim opravdana. Naime, nisko samopoštovanje nalazimo kod depresivnih osoba i nekih drugih kliničkih populacija, ali rijetko kod studenata, koji su najčešća populacija u istraživanjima samopoštovanja. Stoga, u našem istraživanju samopoštovanje se nije pokazalo kao medijator, zbog prigodnog uzorka studenata, koji su sami po sebi populacija sa visokim globalnim samopoštovanjem. Istraživanja koja govore u prilog ovakve pretpostavke uglavnom su provedena na adolescentima. Na primjer, Allportovo istraživanje (1954, prema Soršak, 2000) pokazuje kako su rane i srednje dvadesete godine najmanje religiozno razdoblje u životu pojedinca, posebno mladića, a karakteristika je većine mladih u tom razdoblju da imaju subjektivan osjećaj sigurnosti u vlastite sposobnosti i ostvarenje ambicija te ne smatraju potrebnim okretanje nekoj višoj sili kako bi ostvarili vlastite ciljeve.

Budući da se u našem istraživanju samopoštovanje nije pokazao kao medijator u odnosu između religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari, buduća istraživanja trebaju uzeti u obzir neke druge varijable kao što je, primjerice, utjecaj vršnjaka. Analizirajući faktore rizika za konzumaciju droga i alkohola na studentskoj populaciji, Perkins (1985) zaključuje kako su najprediktivnije varijable one vezane uz utjecaj vršnjaka (pozitivni stavovi prema konzumaciji droga, osjećaj pripadnosti skupini) i izraženost osobne religioznosti.

Drugi problem ovog istraživanja bio je provjeriti da li postoje razlike u stupnju religioznosti s obzirom na spol. Pretpostavka je bila da postoje razlike u stupnju religioznosti s obzirom na spol, s tim da žene postižu veći stupanj religioznosti. Rezultat našeg istraživanja je u skladu s prethodnim istraživanjima provedenim u Hrvatskoj koja pokazu da postoje razlike u religioznosti između žena i muškaraca i to u smislu veće religioznosti žena (Črpić, Kušar 1998; Marinović Jerolimov, 2003). Istraživanja provedena na američkim studentima pokazuju da žene pokazuju veći interes za religiju (Yinger, 1970; Sasaki, 1979; Lenski, 1953, prema Smith, 1999) češće odlaze u crkvu (Batson, Scoenrade & Ventis, 1993; Cornwall, 1989; Moberg, 1962, prema Smith, 1999) češće se mole, imaju više religioznog iskustva (Back & Borque, 1970, prema Arqyle & Beit-Hallahmi, 1975) te redovito čitaju Bibliju (Davis & Smith, 1991, prema Smith, 1999). Jedno od objašnjenja spolnih razlika u religioznosti odnosi se na različitu socijalizaciju žena i muškaraca. Žene se socijalizacijom uči da budu podređenije, pasivnije i poslušnije nego muškarci, što se dovodi u vezu sa religioznošću. Drugo objašnjenje spolnih razlika je usmjereno na razlike u ličnosti. Žene postižu veće rezultate na dimenzijama ugodnosti, druželjublјivosti, odgovornosti, više pokazuju pozitivne emocije, postižu niže rezultate na dimenzijama asertivnosti, agresivnosti, traženju uzbuđenja što rezultira većim stupnjem religioznosti. Žene su za razliku od muškaraca manje sklone riziku, te je veća religioznost najvjerojatnije nuspojava averzije prema riziku. Funkcija religije je da smanji tjeskobu i pomogne ljudima da se osjećaju zaštićeno od prijetećih događaja, izvor je emocionalne sigurnosti.

#### *Metodološki nedostaci istraživanja*

Dobivene rezultate treba promatrati i u kontekstu nekih metodoloških nedostataka ovog istraživanja. Zbog korelacijske prirode istraživanja ne možemo govoriti o uzročno-posljedičnim vezama među varijablama. Ujedno, rezultate našeg istraživanja interpretirali smo u smjeru da religioznost pridonosi konzumaciji psihoaktivnih tvari, imajući u vidu da je mala vjerojatnost obrnutog odnosa tj. da konzumacija ili nekonzumacija psihoaktivnih tvari utječe na religioznost

pojedince. Na religioznost pojedinca utječu različiti faktori kao što je religioznost roditelja, utjecaj vršnjaka, škole, medija, određene karakteristike ličnosti, dob, ali jedan od njih nikako nije konzumacija psihoaktivnih tvari.

Sljedeći nedostatak ovog istraživanja veže se uz generalizaciju rezultata na širu populaciju ljudi. Budući da se samopoštovanje nije pokazao kao medijator u odnosu između religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari kod studenata, bilo bi zanimljivo rezultate provjeriti na drugom uzorku (odraslim ili adolescentima). U svom istraživanju, na odrasloj populaciji, Pradhan (2001) je utvrdio da religijska vjerovanja i stavovi te pohađanje religijskih aktivnosti utječu na višu razinu samopoštovanja i veće zadovoljstvo životom. U istraživanju je utvrđena značajna pozitivna povezanost između intrinzične religiozne orijentacije i samopoštovanja.

Daljni nedostatak istraživanja vezan je uz Upitnik religioznosti. Zbog visokih korelacija među pojedinačnim dimenzijama ovog upitnika nije se provjeravalo kako pojedinačne dimenzije pridonose konzumaciji određene psihoaktivne tvari. Da smo provjeravali povezanost religioznosti s konzumacijom psihoaktivnih tvari na razini njezinih komponenata možda bi se utvrdilo kako samo jedna dimenzija ostvaruje značajan odnos s kriterijskim varijablama dok druge ne toliko. To bi nam dalo uvid koja je aktivna komponenta religioznosti o kojoj ovisi prilagodba studenata kada je u pitanju konzumacija psihoaktivnih tvari. Adalf i suradnici (1985) potvrđuju jaču negativnu povezanost između zloupotrebe droga i odlazaka u crkvu u odnosu na povezanost iste mjere s intenzitetom religioznih osjećaja, dok Linden i Currie (1977, prema Adalf i sur., 1985) navode kako su predviđanja konzumacije droga uspješnija ukoliko se umjesto religijskih vjerovanja u obzir uzme religijska praksa. S druge strane, Hadaway i suradnici (1984) zaključuju kako su varijable osobne molitve i istaknutost religije u životu pojedinca značajnije u predviđanju zloupotrebe psihoaktivnih tvari. Isti autori smatraju kako navedene mjere izravno ukazuju na osobnu predanost i prihvaćanje religijskog vrijednosnog sustava, dok sudjelovanje u obrednim slavljenjima može biti rezultat roditeljskog pritiska, navike ili usvajanja tradicionalnih normi. Također, zanimljivo bi bilo provjeriti kakvi bi se rezultati dobili kad bi se za mjerenje religioznosti upotrijebila neka druga mjera, npr. Upitnik o dimenzijama religioznosti i njezinu utjecaju na svagdanji život (Ćorić, 2003), koji se sastoji od više diferenciranih podskala religioznosti, pomoću kojih bismo možda bolje rasvijetlili ove fenomene. Upitnik religioznosti sadrži tvrdnju: Osjećam se vjernikom. U slučaju da se iz obrade isključe rezultati sudionika koji su na ovu tvrdnju odgovorili sa „0“ - sasvim netočna, dobili bi se potpuno drugačiji rezultati. U budućim istraživanjima poželjno je provjeriti ispitivane odnose tek kada se iz analize isključe sudionici s tim odgovorima.



Jedan od nedostataka istraživanja veže se uz Ljestvicu konzumacije psihoaktivnih tvari koja sadrži pitanja o učestalosti i količini konzumacije alkohola. Budući da mnogi studenti pivo ne smatraju alkoholom, radi jasnoće potrebno je navesti podpitanje o konzumaciji piva, vina i žestokih pića. Na taj način bi imali jasniju sliku povezanosti religioznosti i konzumacije alkohola.

## **ZAKLJUČAK**

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost religioznosti, samopoštovanja i konzumacije psihoaktivnih tvari.

Dobivenim rezultatima djelomično je potvrđena prva hipoteza. Utvrđena je negativna povezanost između religioznosti, konzumacije alkohola i konzumacije marihuane, dok između religioznosti i konzumaciju cigareta i konzumacije droga nije utvrđena povezanost.

Rezultati nisu potvrdili drugu hipotezu. Samopoštovanje se nije pokazao kao medijator u odnosu između religioznosti i konzumacije psihoaktivnih tvari.

Rezultati su potvrdili treću hipotezu. Utvrđeno je da postoje razlike u religioznosti između žena i muškaraca i to u smislu veće religioznosti žena.

## LITERATURA

- Adlaf, E.M. i Smart, R.G. (1985). *Drug Use and Religious Affiliation, Feelings and Behaviour*. British Journal of Addiction, 80, 163-171.
- Arqyle, M. i Beit-Hallahmi, B. (1975). *The Social Psychology of Religion*, Routledge & Keagan Paul, London.
- Burkett, S.R. (1977). Religion, parental influence, and adolescent alcohol and marijuana use, *Journal of Drug Issues*, 7, 269-273.
- Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-esteem*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- Ćorić, Š. Š. (2003). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Črpić, G. i Kušar S. (1998). *Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj*, u: Bogoslovska smotra, 4, 556.
- Davids, L. (1982). Ethnic identity, religiosity, and youthful deviation: the Toronto computer dating project-1979, *Adolescence*, 17, 679-684.
- Donahue, M.J. (1985). Intrinsic and Extrinsic Religiousness: Review and MetaAnalysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(2), 400-419.
- Dujić, N. (2002). *Religiozna orijentacija kod studenata zagrebačkog sveučilišta i stav prema artificijelnom pobačaju*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Dragun, A. (2001). *Povezanost religiozne orijentacije, seksualnosti i prosocijalnosti*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Engs, R. C. i Mullen, K. (1999). *The effect of religion and religiosity on drug use among a selected sample of post secondary students in Scotland*. *Addiction Research*, Vol. 7, No. 2, pp. 149-170, 1999.
- Fry, P.S. (2000). Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: existential predictors of psychological wellbeing in community-residing and institutional care elders. *Aging and Mental Health*, 4 (4), 375-388.
- Fleming, J. S. i Courtney, B. E. (1984). The dimensionality of self-esteem: II. Hierarchical facet model for revised measurement scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 404 – 421.
- Gorsuch, R.L. (1978). Psychology of religion, *Annual Review of Psychology*, 39, 201-221.

Greblo, Z. (2004). *Religioznost, obiteljski čimbenici i zloupotreba droga kod adolescenata*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Hadaway, C.K., Elifson, K.W i Petersen, D.M. (1984). Religious Involvement and Drug Use Among Urban Adolescents. *Journal for Scientific Study of Religion*, 23(2), 109-128.

Jašić, O., Hodžić, Dž. i Selmanović, S. (2012). *Utjecaj religijskog statusa i kvalitete života na konzumaciju alkohola među studentskom populacijom Sveučilišta u Tuzli*. Fakultet islamskih nauka u Sarajevu.

Kline, R. B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Press.

Kharari, K. i Harmon, T.N. (1982). The relationship between the degree of professed religious belief and use of drugs, *International Journal of the Addictions*, 17, 847-857.

Lacković-Grgin, K.(1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Lorch , B.R. i Hughes, R.H. (1985) Religion and youth substance use, *Journal of Religion and Health*,24,197-208.

Ljubotina, D. (2004). *Razvoj novog instrumenta za mjerenje religioznosti*. U: Zbornik sažetaka XIV. Dani psihologije u Zadru, Sveučilište u Zadru.

Marinović Jerolimov, D. (2003). *Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 79-124.

Mandarić, V. S. (2000). *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

Medak, J. (2002). *Povezanost religiozne orijentacije, emocionalne empatije i prosocijalnog ponašanja*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Patock-Peckham, J. A., Hutchinson, G. T., Cheong, J. i Nagoshi, C. T. (1998). Effect of religion and religiosity on alcohol use in a college student sample. *Drug and Alcohol Dependence*, 81-88.

Pradhan, S. (2001). *Religion comforts the afflicted and afflicts the comforted?: The association between religion and self-esteem in students at Princeton University*, Acknowledgements, Bachelor of Arts in Psychology, Princeton University.

Perkins, H.W. (1985). Religious Traditions, Parents and Peers as Determinants of Alcohol and Drug Use Among College Students. *Review of Religious Research*, 27(1), 15-31.

Rohrbaugh, J. i Jessor, R. (1975). Religiosity in youth: a personal control against deviant behaviour, *Journal of Personality*, 18, 136-155.

Smith, H. L., Fabricatore, A. (1999) Religiosity and Altruism Among African Males. *Journal of Black Studies*, 29(4), 579-598.

Soršak, M. (2000). *Validacija upitnika religioznosti*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Spilka, B., Hood, R.W.Jr. R i Gorsuch, R.L (1985). *The psychology of religion*. An empirical approach, Englewood Cliffs, N.J. ( Prentice Hall ).

Stiplošek, D. (2002). *Povezanost religioznosti, samopoštovanja i lokusa kontrole*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Štifter, A. (2006). *Religioznosti i neki pokazatelji dobrobiti*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Vac, N. (1999). *Religiozna orijentacija i neki korelati religioznosti*. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.

## PRILOG 1

### Ljestvica konzumacije psihoaktivnih tvari

Pred Vama se nalazi nekoliko pitanja o konzumaciji psihoaktivnih tvari. Molim Vas da pri odgovaranju obratite pozornost na ponuđene odgovore te da odaberete onaj koji najbolje ukazuje na učestalost konzumacije psihoaktivnih tvari kod vas **u proteklih tri mjeseca:**

#### 1. Alkohol:

- a) 0 puta
- b) 1-5 puta
- c) 6-10 puta
- d) više od 11 puta

Ukoliko ste u posljednja tri mjeseca konzumirali alkohol molimo Vas da odaberete odgovor koliko ste alkohola u prosjeku konzumirali **tijekom takvog jednog puta:**

- a) 1 piće
- b) 2-5 pića
- c) 6-10 pića
- d) 11-20 pića
- e) 20 i više pića

#### 2. Cigarete:

- a) 0 puta
- b) 1-5 puta
- c) 6-10 puta
- d) više od 11 puta

Ukoliko ste u posljednja tri mjeseca konzumirali cigarete molimo Vas da odaberete odgovor koliko u **prosjeku cigareta popušite dnevno?**

- a) 1-10 cigareta
- b) 11-20 cigareta
- c) više od 20 cigareta

#### 3. Marihuana:

- a) 0 puta
- b) 1-5 puta
- c) 6-10 puta
- d) više od 11 puta

4. Droge (ecstasy, speed, LSD, kokain, heroin, ili neku drugu vrstu droge)

- a) 0 puta
- b) 1-5 puta
- c) 6-10 puta
- d) više od 11 puta